

<https://doi.org/10.52340/lac.2021.669>

ნაწილაკის როგორც დამხმარე სიტყვის პრობლემატიკა თანამედროვე გერმანულ ენაში

მაია ჩიქვანი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: chikivani.m@yahoo.com

ფორმაუცვლელი სიტყვების კვლევა და შესწავლა განსაკუთრებით საინტერესოა თანამედროვე გერმანული ენათმეცნიერებისათვის. ნაწილაკები, სხვა დამხმარე სიტყვებთან ერთად (ზმნიზედა, კავშირი, წინდებული), ქმნიან სიტყვათა კლასს, რომელთა პრობლემატიკა დღესაც აქტიურად განიხილება, რასაც განაპირობებს მათი პოლისემიურობა და ფუნქციონირება მრავალფეროვნება. ამ მხრივ, საინტერესოა შეფერილობითი ნაწილაკები, რომლებიც განსაკუთრებულ შუქ-ჩრდილებს სძენენ წინადადებაში წარმოდგენილ მნიშვნელობას. ნაწილაკების სემანტიკის კვლევა ომონიმურ ერთეულებთან შედარებით, იძლევა საინტერესო დასკვნების შესაძლებლობას. საინტერესოა, ასევე ნაწილაკების წინადადების სტრუქტურაში წარმოდგენის უნარი. მათ აქვთ გარკვეული და განსაზღვრული ადგილი წინადადებაში, რაც ასევე ხაზს უსვამს მათი ფუნქციონირების თავისებურებებს.

საკვანძო სიტყვები: ფორმაუცვლელი მეტყველების ნაწილები, ნაწილაკი, შეფერილობითი ნაწილაკები

თანამედროვე გერმანული ენათმეცნიერების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს ნაწილაკის, როგორც დამხმარე სიტყვის პრობლემატიკის კვლევა. ამ საკითხს მიეძღვნა არაერთი სტატია და მონოგრაფია. ამ მხრივ, განსაკუთრებით საყურადღებოა ჰარალდ ვაიტის ნაშრომი „გერმანული მოდალური სიტყვების და მათი ფრანგული შესატყვისების შესახებ“ (Die deutschen Modalwörter und ihre französischen Entsprechungen), რომელმაც ენათმეცნიერთა დიდი დაინტერესება გამოიწვია [Weydt, 1981].

აღსანიშნავია, რომ სხვადასხვა გრამატიკა განსხვავებულად წარმოადგენს ნაწილაკების კლასის დეფინიციას. დუდენის გრამატიკის ადრეულ გამოცემებში (Duden Grammatik,

1966,1974,1984) ტერმინ **ნაწილაკის** (Partikel) ჯგუფში გაერთიანებულია ყველა ის სიტყვა, რომელიც არ იუღლებს და არ იბრუნვის.

ჰელბიგისა და ბუშას მოსაზრებით, ნაწილაკების საკომუნიკაციო-პრაგმატული ფუნქციები განსხვავდება ენის ძირითადი გრამატიკული ფუნქციებისგან [Helbig/Buscha, 1986: 479]. ასევე საინტერესოა გელჰაუზის მოსაზრება, სადაც ხაზგასმულია, რომ ნაწილაკებს წინდებულებისა და კავშირებისგან განსხვავებით, გრამატიკული ფუნქცია არ გააჩნია და აუცილებელია მათი გრამატიკული სტატუსის განსაზღვრა [Gelhaus, 1995:369].

ქართულ სივრცეში არსებული უახლესი გერმანული ენის გრამატიკის მიხედვით ნაწილაკები შემდეგ ფუნქციურ-სემანტიკურ ჯგუფებად იყოფა:

- 1) Antwortpartikeln (მიგებითი ნაწილაკები)
- 2) Fokuspartikeln (ხაზგასმის ნაწილაკები)
- 3) Abtönungspartikel (შეფერილობითი ნაწილაკები)
- 4) Intensivpartikel/Intensitätspartikel (ინტენსივობის ნაწილაკები)
- 5) Negationspartikeln (უკუთქმითი ნაწილაკები) [ანდრაზაშვილი, 2009: 912].

განსაკუთრებით აღსანიშნავია და მკვლევართა ყურადღების ცენტრში ხშირად ექცევა **შეფერილობითი ნაწილაკი**. მას ასევე **მოდალურ ნაწილაკადაც** მოიხსენიებენ. იგი დაერთვის მთელ წინადადებას, გარკვეულწილად უცვლის მას შეფერილობას. გადმოცემული შინაარსი არის სათუო, სავარაუდო, საეჭვო, რაც მოსაუბრისთვის ან მსმენელისთვის სასურველი, ხელსაყრელი ან მიუღებელი. შეფერილობითი ნაწილაკები წინადადებაში დგანან ზმნის შემდგომ. იშვიათ ჩნდებიან თავკიდურ პოზიციაში. მას არ გააჩნია თავისუფლად გადაადგილების უნარი, მაგრამ მისი გამოტოვება წინადადებას ემოციურ ფონს უკარგავს.

უნდა აღინიშნოს, რომ შეფერილობითი ნაწილაკების გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ წინადადებების განსაზღვრულ სახეობებში. გელჰაუზის თანახმად, ნაწილაკები eben, halt, ja გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ თხრობით წინადადებებში, schon გვხვდება თხრობით და ბრძანებით წინადადებებში, denn, eigentlich, wohl მხოლოდ კითხვით წინადადებებში, ხოლო bloß, nur, vielleicht ნატვრისა და ძახილების გამოხატვის დროს [Gelhaus,1995:372].

ნაწილაკებს ახასიათებს პოლისემიური ფუნქცია. მაგალითად, aber ზოგ შემთხვევაში ნაწილაკია (1), ზოგ შემთხვევაში კი კავშირი (2). ანალოგიურად schon არის ნაწილაკიც (3), და დროის ზმნიზედაც (4).

ნაწილაკი aber ზოგადად დგას ძახილის წინადადებაში, რომელსაც ახლავს მთქმელის დიდი გრძნობა: გაკვირვება-განცვიფრება, აღტაცება, ნატვრა, დანანება, მწუხარება და სხვა:

- (1) Das ist **aber** ein ungemütlicher Ort. (9)

Er kannte **aber** das Zusammenspiel seiner Eltern, wenn es um ihn ging. (9)

aber გვხვდება დამოუკიდებელ წინადადებაში მაერთებელი კავშირის როლში. ის თანაბარი რანგის სინტაქსურ ერთეულებს აკავშირებს მათ მორფოლოგიურ ფორმასთან და წინადადების სიტყვათწყობაზე ზეგავლენას არ ახდენს:

(2) Das ist möglich, **aber** es gibt auch ganz andere Gründe dafür. (9)

Man sah die schon breite Mondsichel, **aber** hinterm Horizont im Osten schien erstes

Sonnenlicht auf, ließ einen pinkfarbigen Hauch über die Blätter des Kletterweins schimmern. (9)

Schon, როგორც სხვა შეფერილობითი ნაწილაკი დაერთვის მთელ წინადადებას და გარკვეულწილად უცვლის მას შეფერილობას. შესაბამისად წინადადება აღიქმება, როგორც სათუო, სავარაუდო, უეჭველი, მიუღებელი და ა.შ. იგი უმეტესად გვხვდება ასერტიულ, ელიპსურ და ბრძანებით წინადადებებში.

(3) Wir werden **schon** was finden«, entgegnet Janosch. (9)

Komm **schon**, mach dich nicht so wichtig! (9)

(4) **Schon** beim Abschied, zwei Tage darauf, mußte sie im Rollstuhl ins Flugzeug geschafft werden, und heute geht es ihr eher schlechter als vor ihrer in der Familie so genannten »Pardauz-Heilung«. (9)

ამ თვისებების გამო ზოგიერთი მკვლევარი მოდალურ ნაწილაკებს მიაკუთვნებს ზმნიზედებს ან სხვა ფომრაუცვლელ მეტყველების ნაწილებს (წინდებული, კავშირი). თუმცა ჰელბიგისა და ბუშას მოსაზრებით, მიუხედავად მათი ომონიმური მნიშვნელობებისა, ნაწილაკები წარმოადგენს დაახლოებით 40 სიტყვისგან შემდგარ შედარებით ჩაკეტილ სიტყვათა კლასს (Helbig/Buscha 1986:481).

ღსანიშნავია, რომ ზმნიზედებსა და მოდალურ სიტყვებისგან განსხვავებით, შეფერილობითი ნაწილაკები შეიძლება მხოლოდ წინადადების შუა ნაწილში განთავსდეს. კერძოდ, ზმნის უღლებადი ფორმის შემდეგ და ზმნის საწყისი ფორმის წინ. წინადადების გარდაქმნის ეს თვისება განასხვავებს მათ სხვა ნაწილაკებისგან, როგორცაა, მაგალითად, sehr და sogar, რომლებიც წინადადების ცალკეულ ნაწილებს ემოციურად აძლიერებს ან წინა პლანზე წამოწევს (Gelhaus 1995:370ff.).

(5) Äußerlich war er wohl ziemlich unattraktiv, aber er hat sie dann doch **sehr** positiv überrascht.

(9)

(6) **Sogar** der Alte hielt sich in jener Nacht dort auf, was selten vorkam. (9)

Alle lachten, **sogar** Annette, ihrem Liebling Andy einmal übers Haar streichend. (9)

შეფერილობითი ნაწილაკების სემანტიკური სიზუსტე, ომონიმებთან შედარებით მცირდება: ზედსართავი სახელები bloß და eben გამოხატავს კონკრეტულ ლექსიკურ შინაარსს,

ხოლო მათგან განსხვავებით, შესაბამის ნაწილაკებს აქვს მხოლოდ მცირეოდენ აბსტრაქტულ-სემანტიკური ნიშანი.

კვლევებმა აჩვენა, რომ ნაწილაკებთან მიმართებაში გრამატიკალიზაციის პროცესი განსაკუთრებით აქტიურია. პარადიგმატულობა ხაზს უსვამს მოსალოდნელ განსხვავებას უფრო ძლიერ გრამატიკალიზებულ ნაწილაკებსა და მათ ომონიმებს შორის. მოდალური ნაწილაკები ქმნიან შედარებით დახურულ ჯგუფს, რომელიც ასრულებს გრამატიკულ ფუნქციას, ხოლო მათი ომონიმური ზედსართავი სახელები და ზმნიზედები (არა კავშირები) მიეკუთვნება ღია, მარტივად აგებულ სიტყვათა ჯგუფებს. მაგალითად, eben ქმნის შინაარსობრივად მონათესავე სიტყვათა ჯგუფს ისეთ ზედსართავ სახელებთან ერთად, როგორებიცაა horizontal, glatt, gerade და ანტონიმებთან schräg და სხვ.

შეფერილობითი ნაწილაკი მისი ომონიმების მსგავსად თავისუფალი მორფემაა, რომელსაც სიტყვის წარმოება შეუძლია. მას ასევე შეუძლია გამოხატოს თანხმობა, უარი თავშეკავება, გაცემა თუ ინტერესი.

ჰელბიგისა და ბუმას მიხედვით, მოდალური ნაწილაკების მიზანია გამოკვეთოს მოსაუბრის აზრი სამეტყველო სიტუაციებში, რათა სასაუბრო აქტი სასურველი მიმართულებით წარმართოს ან ზოგადად რომ ითქვას, დააკავშიროს აზრი და სასაუბრო აქტი მოცემულ ინტერაქციასთან [Helbig/Buscha, 1986: 481].

მოდალური ნაწილაკების ფუნქცია არც წინადადების გამოხატვითი ფუნქციის სფეროს წარმოადგენს და არც წინადადებების ნაწილების ერთმანეთთან დაკავშირების სფეროს. ამდენად, მოდალური ნაწილაკები ვერ ახდენს წინადადების წევრებსა თუ წინადადებების ნაწილებს შორის სინტაქსური ურთიერთმიმართების გაშიფვრას.

მოდალური ნაწილაკების ფუნქცია უფრო მეტად იმაში მდგომარეობს, რომ დააკავშიროს კონკრეტული მოსაზრება პრაგმატული პრეტექსტის ელემენტთან და ეს კავშირი გარკვეულწილად აიყვანოს ხარისხის რანგში, ანუ მიანიჭოს მას სემანტიკური სპეციფიკა. ცნებამ „პრაგმატული პრეტექსტი“ ცხადად უნდა აჩვენოს, რომ წინაპირობა, რომელსაც ნაწილაკი ემყარება, ტიპური თვალსაზრისით ვერბალიზებული არაა (შესაბამისად პრაგმატულია), თუმცა მისი ვერბალიზება შესაძლებელია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ანდრაზაშვილი მ. გერმანული ენის გრამატიკა 4 წიგნად. წიგნი II-მორფოლოგია II. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2009. 909-931 გვ.

2. Duden. Die Grammatik. Band 4. Dudenverlag. Berlin. 1966
3. Duden. Die Grammatik. Band 4. Dudenverlag. Berlin. 1974
4. Duden. Die Grammatik. Band 4. Dudenverlag. Berlin. 1984
5. Gelhaus, Hermann (1995): Die Wortarten. In: Duden: Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. 5., völlig neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Hg. u. bearbeitet von Ginter Drosdowski [u. a.]. Mannheim usw.: Dudenverlag. 85-398. (Duden 4.):372)
6. Helbig, Gerhard und Joachim Buscha: Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. - Leipzig: Enzyklopadie 1986
7. Diewald, Gabriele, Eine Einführung in Sein und Werden grammatischer Formen, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1997. 73-100
8. Weydt, Harald: "Methoden und Fragestellungen der Partikelforschung". In: Weydt, Harald (ed.): Partikeln und Deutschunterricht. Abtönungspartikeln für Lerner des Deutschen. Heidelberg. 1981. 45-63
9. WWW. DWDS. de (abgerufen: 30.10.2021)

Maia Chikovani

Akaki Tsereteli State University

Problems of Particle as an Unchangable part of speech in German Language

Abstract

Search of unchangable parts of speech in German linguistic is most interesting. Particles, along with other auxiliary words (adverb, conjunction, preposition) form a class of words whose problems are still the subject of active discussion today, due to their polisemy and variety of functions. Of particular interest in this regard are the colored particles, which gave special light-shadows to the meaning presented in the sentence.

The search of particle semantics in comparison with homonymous units provides the possibility of interesting conclusions. The ability to represent particles in a sentence structure is also special. They have a definite place in the sentence, which also emphasizes the peculiarities of their functioning.

Key words: Unchangable parts of speech, Particles, Colored particles

რეცენზენტი: პროფესორი ს. მუჯირი